

Læsemusklen skal trænes hver dag - også i udskoling

Eleverne skal læse meget i mange teksttyper og med mange læsestrategier. Men læsebånd hører hjemme på mellemtrinnet og i overbygningen – ikke i indskoling.

AF DORTE KAMSTRUP

Det er morgen på Vemmelev Skole ved Korsør¹. Roen ligger stadigvæk, som en dyne, over eleverne i 9.x og 9.y, der også denne morgen vågner langsomt op med 30 minutters stillelæsning i skolens læringscenter. I små grupper ved runde caféborde, på magelige sofaer, to og to i vindueskarmene, henslængt i sækestole og med røde, blå og grønne fleecetæpper over benene. Med høretelefoner ved en af computerne, på iPad og iPhone, i fagbøger og opslagsværker, i romaner og aviser læser eleverne, mens deres to danskere Jeanette Wengel og Mona Pedersen går rundt og taler afdæmpet med eleverne. Der er en sitrende læseenergi i lokalet - en energi og lyst til at læse, der mærkes blandt lærere og elever gennem hele dagen, da folkeskolen.dk er på besøg med et kamerahold fra dk4 for at dokumentere skolens læseindsats i udskoling.

Læsning i mange medier - det udvidede tekstbegreb

Det er tydeligt, at læsning bliver prioriteret højt på Vemmelev Skole. Læringscenteret - eller biblioteket, som man nok ville kalde det, da læsekonsulentten gik i skole - er indrettet med kroge, der giver lyst til at fordybe sig i en god bog eller dagens avis. Lokalets mange labyrintiske reoler er fyldt med udstillinger af bøger og materialer, der kan inspirere lærere og elever til at læse og lære. Men med meget få dansktimer i udskoling, hvorfor sætte tid af til at læse? I tv-udsendelsen "Læsemagasinet 5: Sammen om at læse i 9.klasse" forsvare Jeanette Wengel det sådan: »Jeg synes, det er en tid, der er givet godt ud. De har brug for træningen, uanset hvor gamle de er. I de store klasser er læsning i konkurrence med meget andet. Vi siger: 'Gå hjem og læs 20 minutter til en halv time helst hver dag', men de gør det ikke nødvendigvis, for der er meget andet, der trækker i deres liv«.

Kim Jørgensen, elev i 9. klasse, supplerer: »Når man læser i klassen, er vi sikre på, at alle får læst et eller andet. Hvis vi får det for hjemme, så kan det godt være, at der er nogle, der glemmer det eller lige har noget andet, de skal lave...«. Jeanette Wengel fortsætter: »Det er tid, vi stiller til rådighed, blandt andet fordi vi ikke nødvendigvis oplever, at eleverne læser derhjemme af sig selv. I princippet er et læsebånd enten noget, eleven kan aftale med læreren for at udvikle nogle forskellige sider af sin læsning, eller også er det helst noget, man gør frivilligt, hvor man selv vælger det medium, man har lyst til at læse i«.

At lysten styrer læsningen, er tydeligt. Her er ingen finkulturel løftet pegefinger, og "Den kroniske uskyld", "Et dukkehjem" og "Det forsømte forår" er i elevernes frie læsetid erstattet af Jussi Adler Olsen, metroXpress og en fagbog om verdensrummet. Som Mona Pedersen siger: »Der er selvfølgelig også en masse elever, der læser en god skønlitterær bog, men for drengenes vedkommende skal teksterne helst være lidt faglige og helst også på et elektronisk medie«.

I danskfaget har vi i mange år talt om "det udvidede tekstbegreb", og på Vemmelev Skole tages det alvorligt. Det samfund, eleverne i 9. klasse vokser op i, er et samfund, hvor læsekravene ikke er blevet mindre, men de medier, der skal læses i og på, er til gengæld blevet flere. Læsebegrebet skal derfor bredes ud: Man kan læse med øjnene og ørerne². Man kan skærmlæse og tekstlæse i mange medier, med forskelligt formål og med forskellig hastighed. For som Mona Pedersen afslutter: »Det at holde læsningen ved lige er så betydningsfuldt - særligt for de store elever, som går med en opfattelse af, at 'vi har jo lært at læse'«.

1 Vemmelev Skole har 483 elever indskrevet i skoleåret 2011-2012.

2 Se mere om kampagnen "Læs med ørene" på <http://www.ordet-fanger.dk/aktuelt/nyheder/2012/laes-med-oererne-info-til-laererne/>

»At holde læsningen ved lige er så betydningsfuldt – særligt for de store elever, som går med en opfattelse af, at 'vi har jo lært at læse'. Foto: Thorkild Thejsen

Læsebånd i indskolingen i værste fald skadeligt

Læsebånd³ er et begreb, der i løbet af de senere år har bredt sig i hele landet, men også et begreb, der er ved at "revitalisere" sig selv. Man kan næste sige, at anden generation af læsebåndene er ved at udvikle sig. Hvor det i begyndelsen kun handlede om at sætte tid af til læsning - særligt på mellemtrinnet - handler læsebåndene nu på mange skoler i blandt andet Slagelse Kommune om at sætte fokus på forskellige sider af læsningen.

I Slagelse fraråder vi, at eleverne har læsebånd i indskolingen, for her er "stillelæsning" ofte spild af tid og i værste fald decideret farlig. Elever i de små klasser kan endnu ikke læse indenad, stillelæse. De har brug for at læse teksten højt, så de med det ydre øre kan høre, hvad de læser, for at de kan forstå det. Elever - særligt tosprogede elever - der for tidligt forsøger at læse indenad, kan nemt blive passive læsere. Øjnene glider over siden, men forståelsen følger ikke med - eller som Muhammed i 3. klasse svarede på lærerens spørgsmål til det, han lige havde læst: "Jeg tror, jeg har glemt at høre efter". Skolens opgave i disse år er ikke kun at få eleverne til at læse, men at få dem til at "høre efter", hvad de har læst. Eleverne i indskolingen har derfor brug for at makrelæse to og to, hvor de på skift læser højt for hinanden og eventuelt genfortæller for hinanden. Læsningen i indskolingen skal derfor ske inde i klassen i "læsemaskiner", i grupper eller to og to tæt fulgt af en lærer - som man kan læse om i artiklen "Yes! Må vi prøve igen?", og som kan ses i "Læsemagasinet 3: Sikre, hurtige og glade læsere" her på folkeskolen.dk

Anden generation af læsebånd – de faglige læsebånd

I udskolingen, hvor eleverne derimod har lært at læse i teknisk forstand, giver øer af læsetræning - eller læsebånd - derimod rigtig god mening. Der skabes i disse år mange erfaringer med faglige læsebånd, hvor der sættes fokus på elevernes læsning i mange faglige sammenhænge. Her til morgen, hvor folkeskolen.dk's journalist og tv-holdet er på besøg, er læsebåndet ganske frit, men for nogle måneder siden havde alle 7.-9.-klasser på Vemmelv Skole et fælles læsebånd med fokus på læsning i fagene. Som Mona Pedersen siger det i tv-udsendelsen: »Vi har implementeret faglig læsning i forhold til et projekt, vi har kørt i efteråret i hele udskolingen, hvor vi har arbejdet med forskellige modeller til faglig læsning. Det kunne være modeller, der er gode til læsning i matematik, eller modeller, der er gode til at skabe overblik over for eksempel en biologifaglig tekst. Det er noget, vi har

sat stor pris på. Alle lærere har været på fagligt læsekursus i indskolingen, mellemtrinnet og udskolingen for at skabe den røde tråd i forhold til læserearbejdet generelt for hele skolen«⁴.

At arbejde med fagenes teksttyper og terminologi

I efteråret var der ikke alene sat tid af til at læse i fagene, der var fokus på fagenes teksttyper og de tilhørende værktøjer og modeller.

Arbejder man med en faktuel beretning⁵ i historie om ”Stormen på Dybbøl”, eller læser man en beretning i biologi om ”Darwins rejse til Galapagos”, det vil sige tekster, hvor en historisk hændelse gengives kronologisk i datid, kan det være en god idé at sætte teksten ind i en tidslinje.

Læser man en beskrivende tekst⁶ i biologi om fotosyntesen eller solsystemet, eller skal man skrive en beskrivende tekst om Grønland i geografi, vil det være mere hensigtsmæssigt at arbejde med en taksonomisk model, hvor emnet bliver introduceret, defineret, beskrevet og klassificeret⁷.

Arbejder man i samfundsfag med en diskuterende tekst⁸ om mediernes rolle i retssagen mod Anders Breivik, eller hvis man i biologi skal læse en diskuterende tekst om den globale opvarmnings skyld i de seneste års mange orkaner, er det godt at sætte teksten ind i en argumentationsmodel, der tydeligt får tekstens forskellige positioner frem.

4 Thejsen, Thorkild (2012): *En fælles kommunal læseindsats i Slagelse*. folkeskolen.dk

5 Læs mere om berettende tekster i *Læsning i fagene – en teamhåndbog* – se også kopiark nummer 6, som kan downloades gratis på <http://akademisk.dk/butik.aspx?c=Item&category=4543&item=24026&gclid=CJ3Tqa-nxq8CFWRyMAodl2JUaQ>. Læs også Elisabeth Arnbak: *Skriv til din læser 1 – Berettende tekster 7.-8. klasse*. Gyldendal. Se også http://pub.uvm.dk/2011/fagliglaesning/vigtige_komponenter_i_tekstforstaaelse.html#udnytter,

6 Læs mere om beskrivende tekster i *Læsning i fagene – en teamhåndbog* – se også kopiark nummer 7, som kan downloades gratis på <http://akademisk.dk/butik.aspx?c=Item&category=4543&item=24026&gclid=CJ3Tqa-nxq8CFWRyMAodl2JUaQ>. Læs også Elisabeth Arnbak: *Skriv til din læser 2 – Beskrivende tekster 7.-8. klasse*. Gyldendal. Se også http://pub.uvm.dk/2011/fagliglaesning/vigtige_komponenter_i_tekstforstaaelse.html#udnytter

7 Se en film om 8. klasses arbejde med beskrivende tekster og taksonomier i biologi på Sølystskolen i Silkeborg på www.filmkompagniet.dk

8 Læs mere om diskuterende/argumenterende tekster i *Læsning i fagene – en teamhåndbog* – se også kopiark nummer 10, som kan downloades gratis på <http://akademisk.dk/butik.aspx?c=Item&category=4543&item=24026&gclid=CJ3Tqa-nxq8CFWRyMAodl2JUaQ>. Se også på http://pub.uvm.dk/2011/fagliglaesning/forfatterens_formaal.html

En diskuterende tekst

Nogle tekster vil fremlægge forskellige synspunkter for derefter at konkludere noget. Det kan for eksempel være i samfundsfag, dansk eller kristendomskundskab ("Hvad er livskvalitet?"). Strukturen kan se sådan ud:

Præsentation af en problemstilling	
Præsentation af et synspunkt	Præsentation af et andet synspunkt
En sammenfatning og konklusion	

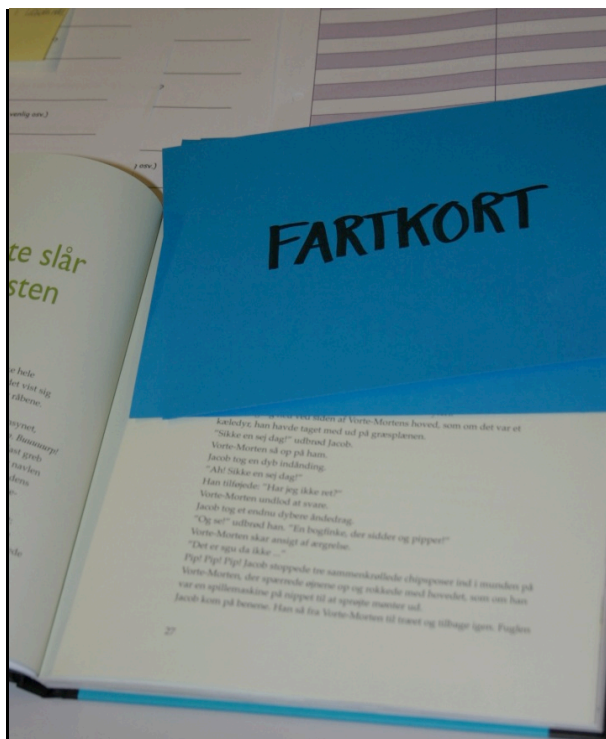
Eller måske er teksten i virkeligheden slet ikke diskuterende, men mere en overtalende tekst, der agiterer for at købe marmelade fra »Den gamle fabrik«, for at lade være med at lukke en skole eller stemme på et bestemt parti ved næste valg.

Hvert fag sine teksttyper - og hver teksttype sin struktur og model.

Læsning er som løb – man må intervaltræne

»Når læsningen er på plads, så eleverne forstår, hvad det er, de læser, er det hastigheden⁹, de kan arbejde med - blandt andet med henblik på en ungdomsuddannelse¹⁰«, siger Jeanette Wengel i udsendelsen.»For når de bliver hurtige til at læse, bliver det også nemmere for dem at læse lektier. Vi har brugt det, vi kalder 5-5-5-træning. Det er en slags intervaltræning, som når man træner til et løb ved at løbe interval. Så kan vi simpelthen måle fra den første til den sidste hurtiglæsning, at de er blevet hurtigere. Hvis man øver det jævnligt, skulle det gerne smitte af på den almindelige hastighed i dagligdagen«, lyder hendes begrundelse. Og eleverne er enige med hende.

»Så starter vi fem minutter med at læse i vores hurtige tempo, som vi selv kan uden fartkort. Så læser vi med fartkortet, hvor vi bruger det til at skærme for de ord, vi har læst, for at presse os selv. Når så de fem minutter er gået, prøver vi igen at læse, lige så hurtigt vi kan uden fartkortet«. Foto: Thorkild Thejsen

I tv-udsendelsen lyder Kim Jørgensens forklaring sådan:»Altså fartkortet, det bruger vi til at presse os selv til at læse hurtigere. Så bruger vi en teknik, der hedder 5-5-5. Vi starter med at læse i vores normale tempo, så bruger vi fartkortet til at presse os selv hurtigere gennem teksten«.Klassekam-

9 Find inspiration til arbejdet med læsehastighed i Hanne Fabrin, Lissie Munk-Jensen og Birthe Post: *Læs på!*, Dansk lærerforening, 2001, og <http://www.undervis.dk/dan/laese-hastighed/>, <http://samf.ku.dk/studerende/studiestart/studieteknik/filmvejledninger/hurtiglæsning/>, <http://www.net-uv.dk/dansk/Teori/laese-hastighed/laesning6.htm>

10 Thejsen, Thorkild (2012): *Trafikken på broen fra folkeskolen til ungdomsuddannelserne skal gå begge veje*. folkeskolen.dk

meraten Pernille Giovanni Poulsen fortsætter: »Så starter vi fem minutter med at læse i vores hurtige tempo, som vi selv kan uden fartkort. Så læser vi med fartkortet, hvor vi bruger det til at skærme for de ord, vi har læst, for at presse os selv. Når så de fem minutter er gået, prøver vi igen at læse, lige så hurtigt vi kan uden fartkortet«.

Et fælles mål for læsningen

I »Fælles Mål - dansk« sætter man disse ord på undervisningen i læsehastighed: »Elevernes træning i læsehastighed og evne til at beherske tekster af stigende sværhedsgrad er af afgørende betydning for den kontinuerlige læseudvikling«.

Efter 2. klassetrin	Efter 4. klassetrin	Efter 6. klassetrin	Efter 9. klassetrin
Læsehastighed			
<ul style="list-style-type: none"> • kunne læse let børnelitteratur for aldersgruppen med ca. 100 ord pr. minut 	<ul style="list-style-type: none"> • kunne læse let børnelitteratur for aldersgruppen med ca. 150 ord pr. minut 	<ul style="list-style-type: none"> • kunne læse let børnelitteratur for aldersgruppen med ca. 200 ord pr. minut 	<ul style="list-style-type: none"> • kunne læse let skønlitteratur med ca. 250 ord pr. minut
<ul style="list-style-type: none"> • kunne læse udfordrende tekster med ca. 60 ord pr. minut 	<ul style="list-style-type: none"> • kunne læse sprogligt udfordrende tekster for aldersgruppen med ca. 100 ord pr. minut 	<ul style="list-style-type: none"> • kunne læse sprogligt udfordrende tekster for aldersgruppen med ca. 140 ord pr. minut 	<ul style="list-style-type: none"> • kunne læse udfordrende tekster med ca. 170 ord pr. minut

I det nye faghæfte fra 2009 har Undervisningsministeriet ikke alene forsøgt at sætte mål for elevernes læsehastighed, men forsøger også at skabe en fælles terminologi om læsning. På side 38 defineres læsefaglige begreber som afkodnings- og forståelsesstrategier, læsemåde, læseformål, læseteknik og mange flere. I Slagelse Kommune har vi forsøgt os med en letlæselig fortolkning af siden - som kan indgå i undervisningen i udskoling. Den er kommet til at se således ud¹¹:

Hvad har betydning for læsningen?

- Læseformål - Hvorfor skal jeg læse? Hvad skal jeg finde ud af?**
☞ Fx Læse for at lære, søge oplysninger, gøre noget eller få gode oplevelser
- Læsemåder og teknikker - Hvordan skal jeg læse?**
☞ Overblikslæse, skimmelæse, punkt læse, indholdslæse, nærlæse eller skærm læse
- Læsestrategier - Hvad kan jeg gøre mens jeg læser?**
☞ Hukommelses-, overvågnings-, organiserings- og elaboreringsstrategier
- Ord- og begrebskundskab - Er der ord jeg ikke forstår?**
☞ Betydningen af ukendte ord og passager
- Tekstens type og genre - Hvad vil forfatteren med sin tekst?**
☞ Fortælle, dramatisere, berette, beskrive, forklare, instruere, overtale, diskutere osv..

© Dorte Kamstrup, Center for Skole, 2012 6

Læsemåder og læseteknikker

I Vemmelv Skoles 9.-klasser er dagens stillelæsning og hastighedstræning ved at være færdig, og eleverne glider over i den næste aktivitet, som har større fokus på indholdslæsning og litteratur-samtale. Det er tydeligt, at læsningens tekniske side til stadighed ligger i baghovedet hos Mona Pedersen: »Vi taler om formålet med, at de skal læse teksten. I dag skulle de finde nogle konkrete

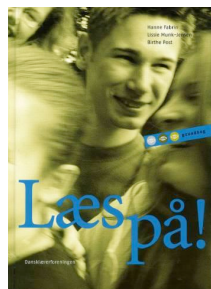
eksempler i teksten, altså indholdslæse eller nærlæse teksten«. De lærer, at der er mange typer tekster og dermed også mange måder, de kan læses på. I dag skal der nærlæses, men måske skal biologiteksten i morgen kun skimmes for at få et overblik over stoffet og historieteksten punktlæses for at finde antallet af døde i FørsteVerdenskrig. For som der står i »Fælles mål - dansk«: »En af vor tids vigtige læsefærdigheder er at finde ud af, hvad man ikke skal læse. Netop ved faglig læsning må man arbejde koncentreret med, at eleven lærer at læse bevidst og med et bestemt formål, og læreren må vejlede eleven omhyggeligt med udgangspunkt i de enkelte teksttyper«.

Der er ingen tvivl om, at Jeanette Wengel og Mona Pedersen arbejder på at give 9.x og 9.y de allerbedste forudsætninger, når de næste år skal videre i en ungdomsuddannelse. Hvad enten de skal på stx, hhx, htx, en erhvervsuddannelse eller et helt andet sted - mulighederne er utallige og kravene ikke færre. På Vemmelev Skole har udskolingsleverne selv tilliden i orden, for som Kim Jørgensen lidt grinende udtrykker det, da vi på vej ud ad døren spørger ham, om de overhovedet får noget ud af undervisningen: »Det virker, vi har testet det!«

DORTE KAMSTRUP ER SKOLEKONSULENT I SLAGELSE KOMMUNE, CAND.MAG. I NORDISK SPROG OG LITTERATUR SAMT MEDIEÆSTETIK. SEMINARIELEKTOR I DANSK VED KDAS/PROFESSIONSHØJSKOLEN UCC 1999-2009.

Læs mere om læsetræning

Fabrin, Hanne, Lissie Munk-Jensen og Birthe Post (2001):
Læs på! Dansk lærerforening

»Læs på!« er et materiale til læsetræning i de ældsteklasse. Materialet består af en grundbog, en tekstbog og en logbog til eleven. Grundbogen indeholder introduktioner og aktiviteter til forskellige læseteknikker og læseforståelse, blandt andet hastighedstræning, skimming og notatteknik. I tekstbogen findes de tekster, der er knyttet til aktiviteterne. Udvalget dækker en lang række genrer fra noveller over avisartikler til madopskrifter.

»Læs på!«-materialet modtog i 2001 prisen for Årets Læseinitiativ. »Læsning er motion for hjernen. Læsning er samvær og samtaler med andre«. Et særligt læsebånd har lagt sig hen over de fleste skoler i Danmark for at styrke elevernes læselyst og læsevne. Det fænomen har lektor Mette-Maria Rydén undersøgt i videncenterprojektet »Læsebånd - en fælles læsesatsning på tværs af skema og fag«. Se mere på: <http://www.viauc.dk/projekter/laesebaand/Sider/laesebaand.aspx>

Skaftø Jespersen, Lone og Anne Risum Kamp (2010):
Faglig læsning - en teamhåndbog. Akademisk Forlag

Faglig læsning er et element i alle skolens fag. Denne håndbog giver med konkrete eksempler lærerteamet redskaber til at samarbejde om at lære eleverne at læse vidt forskellige fagtekster. Faglærerne får en fælles referenceramme at arbejde ud fra - og konkret og konstruktivt indhold til teamsamarbejdet. Bogen er primært henvendt til praksis, men kan også inspirere studerende i praktikforløb og fagdidaktiske diskussioner.

Der findes en lang række downloads til bogen på: <http://www.akademisk.dk/da-DK/Butik.aspx?c=Item&category=4543&item=24026>

Læsning i fagene. Publikation fra Undervisningsministeriet (2011), uvm.dk

Materialet henvender sig til faglærere på mellemtrinnet og i overbygningen i folkeskolen og har til formål at formidle forskningsbaseret viden om undervisning i tekstforståelse. Det giver konkrete ideer til undervisningen.

Se og læs mere på folkeskolen.dk

Se: Læsemagasinet 1: Læseleg med små børn

Læs: *Læs med børn fra de er helt små.* Af Kjeld Kjertmann og Thorkild Thejsen, 2012, folkeskolen.dk

Læs: *Børn elsker at se ord blive til.* Af Thorkild Thejsen

Se: Læsemagasinet 2: Læsning i børnehaven

Læs: *Leg med skrift og sprog, lær med leg.* Af Helle Bylander

Læs: *Sådan kan du læse sammen med barnet.* Af Caroline Sehested

Se: Læsemagasinet 3: Sikre, hurtige og glade læsere

Læs: »Yes! Må vi prøve igen?« Når 2.a forvandles til en

læsemaskine. Af Dorte Kamstrup

Læs: »Det er li'som med Lynet McQueen!« At skabestrukturer for litteraturarbejdet i indskoling.

Af Dorte Kamstrup

Læs: *En fælles kommunal læseindsats i Slagelse.* Af Thorkild Thejsen

Se: Læsemagasinet 4: Læsning i fagene

Læs: *Sådan skaber vi et fælles sprog om læsning.* Af Lia Sandfeld

Læs: *Begynd aldrig med at læse teksten.* Af Dorte Kamstrup

Se: Læsemagasinet 5: Sammen om læsning i 9.klasse

Læs: *Sammen om at læse litteratur - om litteraturundervisning i udskoling.* Af Dorte Kamstrup

Læs: *Trafikken på broen mellem folkeskolen og ungdomsuddannelserne skal gå begge veje.* Af Thorkild Thejsen

Tv-serien *Læsemagasinet* vises på dk4 og ligger permanent på videnomlaesning.dk og på folkeskolen.dk

Læsemagasinet produceres af dk4, Nationalt Videncenter for Læsning og fagbladet *Folkeskolen*